

Anmeldelse av Bunkersen

Av Rolf Piene Halvorsen

Bunkersen: Å grave en grav

Teater Manu har invitert Jo Strømgren med kompani til samarbeid nummer to. Rammene var vide. Det første samarbeidet ble til forestillingen Systemfeil. Det var en forestilling med mange overraskelser og replikker som fløy som piler av ild og traff midt i magen der de skulle. Karakterens løgner, savn og lengsler, deres ømme punkt, ble synlige for publikum. Vi som har Teater Manu som vår favorittscene, husker godt forestillingene Gråtende hender og Lysistrata, hvor krigens grufulle psykologi og konkrete mareritt for den enkelte og samfunnet som helhet ble brettet ut og analysert i detalj. Det vekket protesten mot krig og kampen for fred i oss alle. Teater Manu har vist oss med all tydelighet at krig er grusomt.

Tittelen Bunkersen gir oss som vokste opp i skyggen av andre verdens krig, assosiasjoner til Hitlers endelikt. I hans bunkers ble barna drept, så tok de voksen sine egne liv. Vi vet hvordan forakten for liv endte i død. Den fortellingen sitter som en evigvarende svart sky på livets himmel for oss som ble født 15 og 20 år etter at den krigen tok slutt. Vi vokste opp med rasjonering av goder som telefon, bil og materialer for å bygge hus. Slike varer var ikke tilgjengelig for alle. Helt til inn på 70-tallet måtte den som ville ha sin egen telefon, søk om det og begrunne sitt behov. Likevel var vi ikke garantert å få en fasttelefon på veggen hjemme, men lånte fremdeles naboens telefon når viktige beskjeder måtte fort frem.

I en verden hvor flere og flere nasjoner har ledere som fremstår som egenrådige diktatorer og krigene atter raser, skjelver våre hjerter. Fred er ingen selvfølge. Krig er forferdelig. Vi vet det. Rent vann, nok mat og god søvn i et trygt hjem, er ikke for alle. Vi vet det. Så altfor godt vet vi det. Vårt hjerte er som aspeløv, de skjelver fra morgen til kveld. Om natten når uventet bråk får sengen til å riste, løftes vi av skrekk og har vanskelig for å sovne igjen. Vi lengter etter et håndfast håp om fred.

Teater Manu, i sitt digitale program, lover oss ingen svar på dagens utfordringer, men en dystopisk fremtidsvisjon, det vil si en oppdiktet skrekkevisjon, som om dagens realitet ikke er dystopisk nok. Jo Strømgrens visjon består av to døde kvinner som har gått under jorden, ned i Bunkersen. Derfra utrydder de hørende med stor presisjon og gjør virkelig det gamle tegntaket/ordtaket blant døde som har vært brukt i kunst og litteratur før: «Skyt alle hørende, så vi får bestemme.» De hørende i stykket er oppe, i lyset, ute i verden. De to damene har klart å gjøre mange av dem teknisk døde ved å ta fra dem hørselen. Skuffede innser damene at de døvgyorte ikke er blitt kulturelt døde eller visuelle mennesker som dem selv.

De hørende som har mistet hørselen, strever som de fleste døvblitt og andre hørende med å tilegne seg tegn og døves visuelle måte å være til i verden på. To eksentriske damer som utryddet unge mennesker, møtte vi også for noen år siden på Teater Manu i Privattimen. Det var to gamle kjerringer som ryddet liken unna for å selv å beholde livet. Nå møter vi to unge damer, som vil bestemme over resten av verden. To damer i en dystopisk verden, gir ikke grunnlag for nytt liv. Leken om kjønn og identitet er i gang. Når en mann faller ned gjennom taket og inn døren, blir nytt liv plutselig mulig. To kvinner og en mann er et godt grunnlag for konflikt.

De tre vet de ble påført store og alvorlige traumer i hjerteløse konsentrasjonsleirer da de var barn. De vet de er blitt masse mordere i begjæret etter hevn og ved ønsket om å være noe og bli noen. De lengter etter nærhet, varme og liv. Smaken av hevn er ikke søt, den er besk, ensom og uten fremtid. Deres visjoner blir komiske når deres egne lengsler og begjær så fort og lett spenner ben under visjonene. Stykket har mye humor. Ja, vi lo. Naiv humor, sa noen. Svart humor, sa andre og tenkte kanskje på det mørket som siste scene endte i. Det minner om Kaj Skagens og Stein Mehrens analyser av andre verdens krig og trusselen om at totale utryddelse vil være døds kultens endelige seier over livet.

De fire skuespillerne gjør en dynamisk og stor innsats fra begynnelse til slutt. To av våre beste døve skuespiller og en av våre fremste hørende dansere tar seg frem gjennom følelser, lengsler, traumer og visjoner på scene. Mens den fjerde er en stemmen som kommer ut av en høyttaler.

Når publikum kommer inn, er stykket i gang. Scenografien, den mørke kjellerne eller bunkersen, har noe hjemmekoselige ved seg. En slag ungdomsklubb hvor mekking og skruing på gamle tekniske duppeditter ser ut til å være en hobby. Assosiasjonene til festen i tilfluktsrommet for noen år siden, hvor deltakerne holdt på å bli kvalt, dukker opp i minnet. Duppedittene er radioer. Radioer er for døve symbolet på utenforskap, informasjonen alle hørende får, bare ikke vi som ikke hører så godt. Likevel er det først når Ipek, så heter karakteren og skuespilleren denne gangen, løfter sakte opp en grå liten ting, skjønner vi at noe virkelig skummelt og farlig er i fred med å skje. Like etter går en bombe av, og den andre kvinnen spretter opp av sengen like forskrekket som publikum i sine stoler. Vi ante ikke at hun var der.

Senere faller mannen inn på scenen. Niklas skjønner vi fort er hørende. Han reagerer når de døve damene klapper i hendene, og han har et tegnspråk som alle hørende kjenner sin egen hjelpeløshet igjen i. Det er et overraskende poeng at hørendes klossete tegnspråk kan bli kunst. Niklas får til en kommunikasjon på tegnspråk som fungerer. Han og de to damene har flere replikker som fremstår som ufrivillige bevegelser i deler av eller i hele kroppen. Bevegelsene er uttrykksfulle og minner av og til om dans og av og til om tegnspråklige uttrykk, noe som gjør at grenser oppløses og mennesker forenes.

Noe som var morsomt og spennende å se på, var når de to kvinnene snakket i kor, sa det samme samtidig. Da nærmet replikkene seg dans, de to skuespillerne ble én skikkelse. Det var også fint å se hvordan mannens bevegelser var høyst kommunikative og uttrykksfulle selv om de ikke vare dans eller tegnspråk, men levende bevegelseskunst. Slike uttrykk er forfriskende og gir ny innsikt. Danserens sceniske bevegelseskunst og skuespillernes sceniske tegnspråk møttes. Slike møter av kreativ dynamikk hvor kunstformer glir over og inn i hverandre, og danner noe helt nytt, det vil vi se mer av neste gang. Det gir ny forståelse av det livet vi lever, og de farene vi møter i hverdagen.

Stemmeskuespilleren, Anna, gjør en god førstejobb på Teater Manu. Hun snakker som et maskingevær. Det passer bra til illusjonen 'skummel kjeller', samt at stemmen høres via en høyttaler og dermed får en metallisk hard klang. Men den var av og til ganske langt unna det vi så av emosjoner og følelser i tegnføringen og ansiktsuttrykkene på scenen. Det ble to parallelle opplevelser for publikummet som hører, et visuelt scenespill og et radioteater. Det avspeiler kanskje stykkets bokstavelig talte mørke side. Publikum på de to, tre første raden fikk med seg tegnspråkreplickenes mangefasetterte nyanser. Lenger bak var det vanskelig å skille de mørksminkende ansiktene, hendene og armene fra de mørke kostymene og dunkle omgivelsene.

Det var også andre lydeffekter døve ikke fikk med seg, som for eksempel at mannen faktisk ikke sa det som var å høre i meldingene fra de hørende oppe i verden. Til slutt fant han på, i et forsøk på å redde livet, et poeng som de hørende i salen fikk med seg, men ikke det øvrige publikummet.

Og som en sa etter på: «Jeg blir skuffet når jeg her, på Teater Manu, som jeg anser som et hjem for oss døve, igjen blir utsatt for hørendes mulighet til å dominere og styre oss på grunnlag av det vi ikke vet, ikke hører. Her på Teater Manu skulle jeg ønske jeg opplevde meg inkludert og ikke utsatt for noe som gir meg mikroaggresjon ved å være utenfor. Det har jeg ellers så alt for mye av i hverdagen».

«Den som graver en grav for andre faller selv i den», sier det gamle ordtaket. Med damene som utryddet hørende og til slutt dør mer eller mindre for egen hånd, vekker Jo Strømgren med kompani og Teater Manu liv i ordtaket. Vi som vet at krig er grusomt, og kjenner hjertet vibrere som aspeløv i tidens vind, ble ikke beroliget. Var det noe annet i oppsetningen vi gikk glipp av?

